

regény előmunkálatának látjuk. Dokumentumként, „valóságirodalomként”, naplóként, politikai credók megfogalmazásaként és a regényíró vallomásaként egészen kiváló ez a kötet, feltételezhetően „előmunkálatként” sem lesz ez utolsó. (*Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, 1992.*)

Füzi László

Pokoljárás Kínában

KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ: AZ URGAI FOGOLY

Amikor kisgyerek voltam, el kellett utaznom az Óperenciás-tengeren túlra ahhoz, hogy bebizonyítsam a magam igazát. Ott aztán találkoztam banyákkal, óriásokkal, törpékkel, kutyákkal és csodatevő öreganyákkal, de talán még az Istennel is. Attól függetlenül, hogy nekem mire volt szükségem, segítettek vagy gátoltak, szerettek vagy nem akartak szeretni. Vagy elfogadták a tekintetemet, amely azonos volt a szeretetem fölajánlásával, vagy elfordították a szemüket tőlem. Ez az emlék oldja föl mindig azt az idegenséget bennem, amit akkor érzek, ha olyan tájak és emberek világában játszódó életek részese leszek egy-egy könyvben vagy filmben, amelyekhez nincs közöm, esetleg nem is akarom, hogy közöm legyen. Hiszen az élmény szempontjából ezek a távoli életek, különös létezők csak ürügyek. Magukban nem lényegesek, csak rajtam, rajtunk keresztül kapnak jelentést. A távoli világot bemutató történet metonímia, olyan helyettesítési lehetőség, amely alkalmat ad nekem arra, hogy saját életemet benne éljem az olvasás ideje alatt. A távoli dolgok arra is jók, hogy magamat, az enyéimet valamelyest távolabbról nézhessem meg, s így jobban láthassam őket.

Krasznahorkai László *Az urgai fogoly* című könyve olyan utazási regény, amely Mongóliába és Kínába viszi el az olvasót. Olyan ismeretlen terekbe és szokások közé, amelyek teljességgel idegenek az Európa keleti szegletén megérett tudatok számára. Az *oszthatatlan tér* és a *végtelen egyhangúság* ellenáll a vizslató kelet-európai szemnek, nem árulja el az így felfoghatatlan jelentésének az elemeit. Egyben marad rejtelemként az utazó számára. Holott nyilván nem rejtelem, hanem élet, azaz az élet története van benne annak, aki ott van, és nem csak oda utazik. Az első két fejezet egy nagyon jelentéktelen utazás gondos leírása. Erősen dolgozik az olvasóban a kérdés, van-e itt lehetősége egyáltalán a történetnek? Persze bennünket nem lehet könnyen elijeszteni, hiszen számos olyan „alaptörténetünk” van, amelyekkel könnyen helyettesíthetjük a könyv számunkra nem megélhető kalandját. Amikor letesszük a könyvet, majd vagy azt mondjuk, hogy Szindbád, esetleg a bolond spanyol lovag – nehezebb olvasmány esetén Jézus, Odüsszeusz, Dante, netán Leopold Bloom valójában az, aki utazik, utazott, és ezzel már meg is menekültünk attól a veszélytől, hogy megfoghatatlan maradt volna egy történet a számunkra. De ebben a könyvben több utalás is van arra, hogy nem fenyeget bennünket a rejtelem csele: a sivatagi vonatút alatt a beszélő arra jön rá, hogy *egy hajdani tenger fenekén*, azaz a valaha kezdődött életek egyik valaha volt anyaméhében kezdődik az utazás elmondása képilig. Rengeteg lehetséges történet és élet apropójául szolgálhat ez a megoldás: másrészt amikor a 33. oldalon a harmadik fejezetben azt olvassuk, hogy „(az ember) ... életének dantei fordulatához ért...”, még a megszokottnál is alaposabban figyelmeztet az elbeszélő, hogy a történet, amit mond, nem

fecsegés, hanem az élet megértéséhez fölhasználható allegorikus történet. Olyan játék szavakkal, eseményekkel, szokásokkal és elvárásokkal, amely alkalmas arra, hogy belőle elvonatkoztatván az élményt, az életet mint olyat illető meg/belátásaink szülessenek. Az elbeszélő *Az istennő irt* fejezetet kivéve azonos az utazóval, így az olvasó egyes szám első személyben azonosulhat az életet egy másik világban is meglátott, megtapasztalt személyiséggel, és szinte észrevétlenül veszi át annak a közvetlen élménytől, élettől elvonatkoztatott gondolatait is, amelyek főleg, úgy gondolom, Istenre vonatkoznak.

Az utazót a *létezésben tanúsított sóvárgás* sarkallta a *kutatásra*, amely maga az utazás, és amely átvezet majd az idegen világ számunkra könyörtelen rendjébe, amelyet sem a beszélő, sem az olvasó *sohasem fog megérteni*. Persze akkor minek a könyv, ha már a 37. oldalon közlik velünk, hogy ez a világ nem a miénk? De ez a közlés igazából csak figyelmeztetés, amely arra utal vissza, amit a 33. oldalon a szöveg dantei voltáról már megtudtunk. Innentől a történet egyfajta alászállás a Pokolba. Ennek képi párhuzama a déli irány, teológiai párhuzama pedig a halál mint eshetőség fölmerülése. A pokoljárás során a „hős” találkozik a régmúlt öregjeivel, azokkal a „töprengőkkel”, akiknek az volt a dolguk, hogy „megállapítsák a világ rendjét” azért, hogy „minden maradjon ott, ahová rendeltett.” (52. o.) Találkozik a halállal, mikor is majdnem megfullad tüdőbetegsége miatt. És találkozik az istennel, valamint az istennővel. Az istennel aközben, hogy visszakozna a halálból, és belátja, hogy az Isten ott az idegenségben „nem a valóságból, hanem a Bibliából következik.” (73. o.) Ez a sokaknak talán döbbenetes megállapítás igazából azért fontos, mert megnyitja ez előtt a könyv előtt is annak a lehetőségét, hogy belőle mintegy „kiolvassuk” Istent, megsejtsük, miként adja meg magát számunkra a világok és a szövegek jeleiben. Már a töprengőkről szóló résznél is föltűnt, és itt megerősödött ez a gyanú a kritikusban, hogy a szövegben beszélő prófétai babérokra pályázik.

De vajon a prófétának szabad-e az Istennel viccelnie? Vajon nem istenkáromlás-e az a fordulat, amikor is a 73. oldalon fölemlített „ama bizonyos hajszálat az életnek”, amely nyilván Isten kezében van, az elbeszélő a saját szájában találta volna meg a fejezet végén. Vezethet-e Isten lényegének a belátásához egy ilyen, a lényegtelenességében ostoba esemény?

Az események tekintetében diétára fogott olvasó majd csak az utazás végén kaphatja meg azt, amire mindig is várt, a szerelmet és az Istent. A Kínából, netán a Pokolból való távozás utolsó eseménye egy kínai operában játszódik, ahol – végre – szerelmes lesz a hős. Az utazás utolsó, még elmesélt eseménye pedig az a természetesen váratlan találkozás, amelyben az elbeszélő Mönhtembrel lámával találkozik a hazatérést késleltető három nap harmadnapján. Ez a találkozás teszi egyértelművé, hogy Istenhez közel jártunk, de ezzel a könyvvel közelebb nem kerültünk hozzá. A lámával való találkozás zárja le szerkezetileg a könyvet, amely három találkozásra épül: az első egy háromszor ismételt esemény, amikor is a „hős” elhalad mellett az ór mellett, aki azt a házat őrzi, ahol ő Pekingben lakik. A harmadik találkozásakor ez az ismeretlen fiatal ór rámosolyog az utazóra, s ezáltal a mosoly által elfogadja annak ottlétét, és az olvasó ottlétét is. A második szerkezeti pont a már előbb említett *hajszál*, a halról is szól a vicc. A harmadik pedig az idegen isten papjával való találkozás, ahol a harmincas éveit kezdő fiatal láma, aki amúgy gyógyító erővel rendelkezik, meggyógyítani ugyan nem tudja a hőst, ám tekintete lényegi élményévé lesz az egész utazásnak. A vele való találkozás nemcsak azt mondja el, hogy a saját istenünk elhagyott, meg hogy az idegen istennek

sincs hatalma fölöttem, hanem azt is, hogy az *idegenkedve fogadott ember* tekintetében meglelhető volt az a más, amely ha elfogadja az embert, akkor bizony ezt az elfogadást mi isteni kegyelemként éljük meg.

Először lényegtelen olvasmányoknak tűnt Krasznahorkai László könyve. Később zavart a sok, nagyon sok „metaszöveg”, amely azt volt hivatott megmagyarázni, hogyan és miért úgy beszél az elbeszélő, ahogy. A végén pedig úgy tettem le a könyvet, hogy megjártam egy fontos utat, amit Dantéval, Jézussal szoktak, de ebben a könyvben is meg lehet járni. A mondatok sokszor gátját jelentették a történetnek, ugyanakkor szépek is voltak. Valamiféle barokk kacifántosság az alapja ennek a szépségnek. S ugyanez az oka annak is, hogy a könyv rövidege ellenére is huzamos olvasmányélmény rejlik benne. Talán az egyetlen kevésbé sikerült megoldás az elbeszélő jelen idejének a megmutatása, de az is lehet, hogy az a háborúra való utalás, ami itt történik, avatja a szöveget még fontosabbá, még istenibben emberi megnyilatkozássá. (*Széphalom Könyvműhely, 1992.*)

Zsélyi Ferenc

Kabdebó Lóránt új Szabó Lőrinc-könyve

Saját szavainak tanúsága szerint korábbi, háromkötetes monográfiájában azt követte nyomon irodalomtörténészként a szerző, ami Szabó Lőrincnek „személyesen jellemző volt életútjára”, a *Vers és valóság* címmel megjelent könyv pedig még szorosabbra vont összefüggéshálózatban mutatta meg az egyes költői művek kötöttségeit a lírikus egyes életmozzanataihoz. „Jelen dolgozatomban azt kerestem – fogalmazza meg visszatekintve –, hogy lép túl költészetében személyes adottságain, élethelyzetein, csapdáin, hogyan emelkedik a Nyugat-líra paradigmaalkotó nagyjává és összegezőjévé”.

Úgy látja, hogy a magyar költészet egészében jelentős változásokra kerül sor 1926 után. Egy erőteljes indítatású tehetségeket magában hordozó nemzedék emberi-művészi beérésének lehetünk tanúi, a társadalom mind súlyosabb válságba jutásának ellentmondásos helyzetében. Szabó Lőrincben éppenséggel az expresszionista hevület és a költészet társadalmi hasznosításának szándéka ellentéteződik: létrejönnek a „Te meg a Világ” viszonylatrendszer kettősében fogant, kiemelkedő teljesítményt nyújtó versek. A kialakuló leíró-elbeszélő verstípusból megformálódnak azután a drámaibb arculatú művek: a monológyszerű megnyilatkozásokat kezdik fölváltani a nyílt vagy rejtett többszólamúságra, a párbeszédre vagy esetleg az önmegszólításra épülő alkotások. A tények regisztrálása növekvő mértékben telítődik gondolati elemekkel, az erősödő létbölcsélet pedig az Egy – a helyzetét világában fölmérni kényszerülő, mind kiszolgáltattabbá váló egyén – alakját veszi vallatóra. Immár nem valamilyen valós vagy vélt közösségnek, hanem az egyes ember önvédelmének szolgálatára vállalkozva.

A költő racionálisan keresi az igazságot, de a látás-tapintás-érzékelés kiindulópontjainak talaján építkező gondolatok már nem bizonyulnak számára kielégítőknak: a sejtések érvényre engedése – hol „tündér”, hol félelmetes titkokra vonatkozóan – a korábbiaknál összetettebb nyelvi struktúrákat teremt. Az egyértelmű kijelentéseket ún. létverseiben fölváltják az érzelmileg ambivalensek vagy éppen ellenpontosítottak. Eleven